

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

عنوان :

راهکارهای تحقق اقتصاد مقاومتی مبتنی بر آموزه‌های امام سجاد(ع)

پژوهش ، تهیه و تنظیم ؛

اصغر طهماسبی بلداجی

سامانه جامع محتوای تبلیغی بسته فرهنگی

www.bastefarhangi.ir

در آموزه‌های روایی و دعایی امام سجاد(ع) به ابعاد مختلف سبک زندگی اشاره شده و معارف والایی در این زمینه بیان شده است؛ یکی از این موارد، مسائل اقتصادی در ابعاد فردی و اجتماعی است.

هدف غایی اقتصاد اسلامی (در بینش امام سجاد(ع) و آموزه‌های دینی) پویایی و کمال فرد و جامعه است؛ بر همین اساس جهت رسیدن به این هدف غایی، راهکارهای اقتصادی در غالب تشویقی و تحذیری بیان شده است که برخی از آن‌ها جنبه وجوبی و برخی جنبه استحبابی دارند.

تشویق به انفاق، قرض الحسنه، صدقات، زکات، خمس و نهی از ربا، معاملات حرام و اقتصاد ناسالم از این راهکارها است.

مؤلفه‌های اقتصاد اسلامی به گونه‌ای است که نه تنها زندگی فردی را تحت تأثیر قرار می‌دهد، بلکه غایت آن اقتدار و استقلال اقتصادی جامعه است.

جستار پیش رو با تکیه بر آموزه‌های روایی و دعایی امام سجاد(ع) مهم‌ترین راهکارهای اجرائی کردن اقتصاد مقاومتی را در محورهای: اشتغال‌زایی، آسیب‌شناسی اقتصاد مقاومتی، رفع فقر و فاصله طبقاتی و تشویق به استقلال اقتصادی، بیان داشته است و در این باره به مهم‌ترین شاخصه‌ها اشاره کرده است؛ نتیجه آنکه: راهکارهای اجرائی کردن اقتصاد مقاومتی مستنبط از آموزه‌های امام سجاد(ع) را در دو حیطه فردی و اجتماعی قابلیت اجرائی داشته که با فرهنگ‌سازی صحیح، از یک‌سو آسیب‌های اجتماعی و اقتصادی ناشی از فقر و کمبود مالی کاهش می‌یابد و از سوی دیگر تعالی اقتصادی و معنوی خانواده در سطح خرد و استقلال و اقتدار اقتصادی کشور و سلامت اقتصادی آن در سطح کلان، فراهم می‌شود.

پیش درآمد

معارف والای امام سجاد(ع) در ذیل روایات منقول از ایشان و ادعیه والای صحیفه سجادیه ترسیم‌کننده نمونه‌ای تام از سبک زندگی اسلامی است که تمام ابعاد زندگی را در برمی‌گیرند.

یکی از برنامه‌های مهم و کاربردی که در سیره امام سجاد(ع) در حیطه سبک زندگی اسلامی، به آن پرداخته شده است، مباحث اقتصادی است.

در آموزه‌های امام سجاد(ع) و معارف دین در ذیل آیات و روایات معصومین(ع) به اهمیت اقتصاد و تأثیرات آن در زندگی دنیوی و اخروی توجه زیادی شده است تا آنجا که یکی از شریان‌های ورود به کفر، فقر بیان شده است.

اقتصاد سالم و پویا از مهم‌ترین برنامه‌های دین اسلام در جهت تعالی زندگی فردی و اجتماعی انسان‌ها است، رویکرد دین به اقتصاد تنها دنیا محور نبوده بلکه غایت اقتصاد دنیوی آخرت بیان شده است و در آموزه‌های دینی در توجه به دنیا و آخرت جنبه اعتدال رعایت شده است.

در عصر حاضر اقتصاد از جنبه فردی از یک‌سو و از جنبه اجتماعی از سوی دیگر حائز اهمیت است. اقتصاد فردی به لحاظ دینی و اجتماعی، اثرات غیرقابل‌انکار بر بطن جامعه می‌گذارد که امنیت فردی و اجتماعی از مهم‌ترین آن‌هاست، اقتصاد اجتماعی نیز بدون شک استقلال اقتصادی و به فراخور آن تحکیم استقلال سیاسی را به دنبال دارد.

برای تحقق بخشیدن به اقتصاد فردی و اجتماعی، اهتمام به اقتصاد مقاومتی در عصر حاضر و با توجه به مقتضیات کشور حائز اهمیت است از سوی دیگر صرف ترسیم نظری اقتصاد مقاومتی راه‌حلی چندان فراروی پیشرفت کشور نمی‌گذارد بنابراین اجرائی کردن اقتصاد مقاومتی در حیطه اقدام و عمل مهم‌ترین راهکار در این زمینه است.

پژوهش فرارو با روشی توصیفی تحلیلی با تکیه بر آموزه‌های امام سجاد(ع) مهم‌ترین راهکارهای اجرائی کردن اقتصاد مقاومتی را در حیطه‌های مختلف بیان می‌دارد و در این باره مهم‌ترین شاخصه‌ها را، مورد مذاقه قرار می‌دهد.

مبانی نظری

هدف خداوند از ارسال رسل و انزال کتب، هدایت انسان‌ها و رساندن به کمال و سعادت است. در این باره مطلب مهم این است که انتظار بشر از دین چیست؟ دین تا چه حدومرزی باید راهنمای انسان‌ها باشد؟

از بررسی کلی آیات قرآن و روایات معصومین(ع) این مطلب مشخص می‌شود که دین در ارائه برنامه‌های هدایتی جامعیت تام دارد به این معنا که هر آنچه مرتبط با هدایت انسان‌ها باشد دین برای آن برنامه کامل دارد.

اقتصاد در معنای کلی آن نیز یکی مواردی است که انسان با آن سر و کار دارد و زندگی دنیوی خود را طبق آن تنظیم می‌نماید. اقتصاد فردی از یک‌سو به معنای کسب حلال و تأمین نیازهای زندگی و اقتصادی اجتماعی و کلان به معنای اقتدار و استقلال اقتصادی همواره مورد تأکید آموزه‌های دینی بوده است. بر همین اساس راهکارهایی فراروی مؤمنان قرار گرفته است.

بدون شک یکی از مهم‌ترین مسائلی که امنیت اجتماعی و اقتصادی کشور را از یک‌سو و استقلال اقتصادی و سیاسی آن را از سوی دیگر تأمین می‌کند گرایش به اقتصاد مقاومتی است؛ اقتصاد مقاومتی مجموعه تدابیر مدیریتی است که آسیب‌پذیری اقتصاد کشور را در برابر ریسک‌های متعددی که اقتصاد ایران را تهدید می‌کند کاهش می‌دهد به عبارت دیگر اقتصاد مقاومتی بحث نظری جدیدی نبوده بلکه بحث مدیریتی جدیدی است که هر کشوری با توجه به وضعیت و مشکلات اقتصاد خود باید اتخاذ کرده و بکار بگیرد در این باره باید تدابیری به کار گرفته شود تا خطرپذیری اقتصاد ایران در برابر تکانه‌ها و اختلال‌های آسیب‌زننده داخلی و خارجی به‌ویژه تحریم‌های بین‌المللی به حداقل رسانده و زمینه را برای دستیابی ایران به پیشرفت‌های پایدار اقتصادی فراهم کرد. (سیف و خوش‌کلام خسروشاهی، ۱۳۹۲ ش: ص ۱۸۶).

نکته مهم این که ترسیم تدابیر اقتصاد مقاومتی به‌تنهایی مشکلی را حل نمی‌کند بلکه ترسیم و تبیین و اجرائی کردن آن به نحو صحیح می‌تواند شکوفایی اقتصاد کشور را به ارمغان بیاورد در این باره اتکای و استناد به راهکارهای آموزه‌های دینی می‌تواند حائز اهمیت باشد و تأثیرات مفید و متقنی داشته باشد.

بر همین اساس این پژوهش با تأکید بر آموزه‌های امام سجاد(ع)، راهکارهای اجرائی کردن اقتصاد مقاومتی را مورد بررسی قرار داده است و با روش توصیفی تحلیلی این راهکارها را در حیطه‌های مختلف بیان نموده است.

مبانی اقدامی اقتصاد مقاومتی

برای این که اقتصاد مقاومتی به اهداف خود نائل شود لازم است دو محور اساسی به‌عنوان مبانی اقدامی مورد توجه قرار گیرند:

تبیین و فرهنگ‌سازی اقتصاد مقاومتی

رسیدن به نتایج مطلوب در اقتصاد مقاومتی نیازمند تبیین همه‌جانبه آن است به این معنا که اهداف، بایدها و نبایدهای اقتصاد مقاومتی برای تمامی اقشار جامعه متناسب با شغل یا نقش آن‌ها تبیین گردد و وظایف هر گروه متناسب با آن روشن شود؛ به‌عنوان

مثال جایگاه فرهنگیان در تحقق اهداف اقتصادی مقاومتی چیست و چه وظایفی دارند؟ جایگاه دانش آموزان و دانشجویان چگونه است؟ جایگاه کشاورزان و دامداران، جایگاه مشاغل صنعتی، جایگاه تولیدکنندگان، جایگاه مصرف کنندگان؛ هر کدام متناسب با خود تبیین و فرهنگ سازی شود. به عنوان نمونه: تولیدکنندگان اجناس خوب و استاندارد تولید کنند و مصرف کنندگان کالاهای داخلی مصرف نمایند و از مصرف کالاهای قاچاق و خارجی بپرهیزند که این خود می تواند قاچاق کالا را از بین ببرد؛ بنابراین تبیین شایسته و فرهنگ سازی آن از عوامل مهم در تحقق اقتصاد مقاومتی است.

راهکارهای اقدامی اقتصاد مقاومتی

تبیین به تنهایی علت ناقص است و با اجرا کردن صحیح آن تام می شود. رویکرد اقدامی نسبت به اقتصاد مقاومتی شریان اصلی در تحقق آن و رسیدن به نتایج مطلوب است. همان گونه که وظایف هر کدام از اقشار جامعه تبیین می شود، وظایف اقدامی هر کدام نیاز بیان شود و علاوه بر آن، ضامن اجرائی آن نیز تثبیت شود. این دو مبنای مهم می تواند در شکوفایی اقتصادی و رفع فقر و مشکلات اقتصادی در جامعه کمک کند.

راهکارهای تحقق اقتصاد مقاومتی مبتنی بر آموزه های امام سجاد(ع)

بدون شک اهمیت اقتصاد در زندگی انسان ها بسیار مهم و شایان توجه است، در آموزه های دینی فقر از شریان های ورود به کفر معرفی شده است، این مطلب حاکی از اهمیت اقتصاد در زندگی معنوی است. در آموزه های دینی بر اقتصاد صحیح و پویا به دور از آسیب های آن تأکید شده است؛ اقتصادی فعال و پویا به دور از ربا و اختلاف طبقاتی. در آموزه های دینی نه تنها تئوری اقتصاد مقاومتی و پویا را ترسیم می کند بلکه راهکارهای اجرائی و ضامن اجرائی آن را نیز بیان می دارد.

اگر راهکارهای اقتصاد مقاومتی به فعلیت برسند به لحاظ غائی دو نتیجه مهم به ارمغان می آورد: یک سلامت خانواده و امنیت اجتماعی - اقتصادی جامعه، دوم استقلال اقتصادی کشور. در این باره مهم ترین راهکارهای اجرائی مستنبط از آموزه های امام سجاد (ع) در چهار محور مورد اشاره قرار می گیرد.

مؤلفه های اقدامی جهت اشتغال زائی

از مهم ترین اهداف اقتصاد مقاومتی رفع بیکاری و اشتغال زائی است. مهم ترین راهکارهای اقدامی برای اشتغال زائی در فرهنگ رضوی عبارتند از:

توسعه فرهنگ تلاش و کوشش

در قرآن کریم حدود ۴۰۰ آیه در تشویق به کار و تلاش و بیان ارزش و اهمیت کار و تلاش وارد شده است و همچنین تعدادی از آیات به مشاغل پیامبران بزرگوار الهی پرداخته که آن‌ها در کنار رسالت مندی و هدایت‌گری برای جامعه اشتغال به کار و فعالیت داشته تا هم معاش خویش را تأمین کنند و هم دیگران را در این مسیر تشویق به کار و تلاش کنند. (نادعلی، ۱۳۹۱ ش: ۹۶) قرآن کریم درباره اهمیت تلاش و کوشش می‌فرماید: «وَأَنْ لَّيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى» «وَأَنْ سَعِيهِ سَوْفَ يَرَى» «ثُمَّ يَجْزَاهُ الْجَزَاءَ الْأَوْفَى» (نجم/۳۹-۴۱)

درست است که این آیات ناظر به سعی و تلاش برای آخرت و مشاهده پاداش آن در سرای دیگر است، ولی ملاک و معیار اصلی آن، دنیا را نیز در برمی‌گیرد به این معنی که افراد با ایمان نباید در انتظار دیگران بنشینند که برای آن‌ها کار کنند و مشکلات جامعه آن‌ها را حل نمایند. بلکه خود دامن همت به کمر زده و به سعی و تلاش و کوشش برخیزند. (مکارم شیرازی، ۱۳۷۲ ش، ج ۲۲: ۵۵۳-۵۵۲) عزت و کرامت و استقلال هر ملتی درگرو همت و تلاش آن ملت است چنان‌که فرومایگی و زبونی و هر ملتی، پیامد تنبلی و راحت‌طلبی و بیکاری اوست. (جوادی آملی، ۱۳۸۷ ش: ۱۵۳-۱۵۲)

در آموزه‌های دینی بر اهمیت تلاش و کوشش تأکید فراوان شده است تا آنجا که پاداش کسی که در راه خدا تلاش و کوشش می‌کند همانند مجاهد در راه خدا تلقی شده است (صدوق، ۱۳۷۶ ق، ج ۳: ۱۶۸)؛ همچنان که کسب روزی حلال از جهاد در راه خدا نیز برتر بیان شده است. (متقی هندی، ۱۴۰۹ ق، ج ۴: ۶) پیامبر اکرم (ص) در این باره می‌فرماید: هرگاه مردی تنگدست باشد و به اندازه نیاز خود و خانواده‌اش کار کند و در پی حرام نرود، همانند مجاهد در راه خدا است. (کلینی، ۱۳۶۴ ش، ج ۵: ۸۸)

در سیره علمی و عملی امام سجاد(ع) نیز بر اهمیت تلاش و کوشش و کسب رزق حلال تأکیدات فراوانی شده است. سیره عملی امام سجاد(ع) حاکی از آن است که ایشان در طلب رزق و روزی حلال برای خانواده تلاش می‌کردند و در بیانی این تلاش و کوشش را صدقه در راه خدا تلقی می‌فرمودند؛ امام صادق (ع) این ویژگی امام سجاد(ع) را این‌گونه توصیف می‌کنند: «عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ كَانَ عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ ع إِذَا أَصْبَحَ خَرَجَ غَادِيًا فِي طَلَبِ الرِّزْقِ فَقِيلَ لَهُ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ أَيْنَ تَذْهَبُ فَقَالَ أَتَصَدَّقُ لِعِيَالِي قِيلَ لَهُ أ تَتَصَدَّقُ قَالَ مَنْ طَلَبَ الْحَلَالَ فَهُوَ مِنَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ صَدَقَهُ عَلَيْهِ» (کلینی، ۱۳۶۴ ش ج ۴، ص ۱۳)

امام سجاد(ع) طلب رزق و روزی حلال برای خانواده را از آزاد کردن برده محبوب‌تر می‌دانند که این حاکی از اهمیت تلاش و کوشش و کسب رزق و روزی حلال برای خانواده است ایشان در این باره می‌فرمایند: «لَأَنْ أَدْخُلَ السُّوقَ وَمَعِيَ دَرَاهِمٌ أَتَبَاعُهُ بِهٍ لِعِيَالِي لَحْمًا وَ قَدْ قَرِمُوا أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ أُعْتِقَ نَسَمَةً» (همان: ج ۴، ص ۱۳)

در سیره امام سجاد تلاش و کوشش برای هر دو جهان بیان شده است به عبارتی هم دنیا و هم آخرت، ایشان در نکوهش کسانی که فقط دنیامحوری را هدف خود قرار داده‌اند می‌فرماید: «عَجَبًا كُلُّ الْعَجَبِ لِمَنْ عَمِلَ لِدارِ الْفَنَاءِ وَ تَرَكَ دَارَ الْبَقَاءِ» (مجلسی، ۱۳۶۲ ش: ۱۲۷/۷۳) در این روایت کسانی مورد نکوهش قرار گرفته‌اند که فقط امور دنیا را هدف زندگانی خود قرار داده‌اند و از امور اخروی غافل شده‌اند.

همه این موارد به اهمیت تلاش و کوشش در تأمین نیازهای فردی و در سطح کلان اجتماعی اشاره دارند که بر این مهم تأکید می‌کنند که رونق اقتصادی هر جامعه مرهون تلاش و کوشش افراد آن جامعه است، همچنان که این تلاش و کوشش باید هر دو جنبه دنیوی و اخروی را در برگیرد.